

Постепічний характер драматургічної спадщини Неди Нежданої

Н. І. Василівська

Кафедра германської філології та зарубіжної літератури
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
Corresponding author. E-mail: vasylivskan@gmail.com

Paper received 23.11.18; Revised 26.11.18; Accepted for publication 27.11.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-184VI30-02>

Анотація. В статті досліджено особливості творчого спадку українського драматурга Неди Нежданої. Дослідження проведено в контексті висвітлення постепічних рис її літературного доробку. За основу взято п'єси «І все-таки я тебе зраджу» та «Мільйон парашутиків». У роботі проаналізовано сюжет та структуру п'єс, їх оригінальну комбінаційну побудову, своєрідну хронологічну організацію тексту, філософічність останнього та абсурдизацію, завдяки чому демонструється не лише нове бачення автором принципів епічного театру, а й талановите поєднання традиції та драматургічних новацій.

Ключові слова: *постепізм, драма, п'єса, філософічність, жанрові модифікації, епізіція.*

Вступ. Неда Неждана (Надія Леонідівна Мірошниченко) є відомою постаттю в українській драматургії. Її творчий спадок характеризується не лише жанровими модифікаціями, зазначеними самим автором на початку п'єс («І все-таки я тебе зраджу» – драматична імпровізація, «Химерна Мессаліна» – майже еротична трагедія, «Мільйон парашутиків» – моноп'єса на дві дії зі стерео-ефектом, «Самогубство самоти» – трагіфарс на 13 сходинок, одну паузу і одне падіння), відходом від традиційного членування п'єс, їх оригінальною комбінаційною побудовою, своєрідністю хронологічної організації тексту, а й став результатом поєднання традиції та сучасних новацій.

Огляд публікацій по темі. Дослідження постепічних рис як результату культурно-історичного розвитку драматургії актуалізується в роботах М. Фуко, Ж. Дерріди, Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Батая, І. Ільїна, Г. Косікова, М. Можейко.

Мета. На прикладі п'єс «І все-таки я тебе зраджу» та «Мільйон парашутиків» продемонструвати нове бачення автором принципів епічного театру, висвітлити постепічні риси його драматургічного доробку.

Матеріали і методи. За основу джерельної бази було взято п'єси Неди Нежданої «І все-таки я тебе зраджу» та «Мільйон парашутиків». У ході дослідження був використаний комплекс порівняльних, формальних методів та часткового мікроаналізу тексту.

Результати. П'єси «І все-таки я тебе зраджу», «Мільйон парашутиків» демонструють тандем відразу кількох зазначених раніше характеристик, своєрідним чином набуваючи постепічного характеру.

Приміром, «І все-таки я тебе зраджу» заявлена автором як драматична імпровізація. Персонажів в ній лише семеро, четверо з яких є уособленням відомої особистості, безпосередньо пов'язаної з головною героїнею:

ЛЕСЯ (ДІВЧИНА) - Леся Українка

НЕСТОР - Нестор Гамбарашвілі

СЕРГІЙ - Сергій Мерзвинський

КЛЬОНЯ - Климент Квітка [3]

ДРАМАТУРГ, П'ЄРО та АРЛЕКІН («відомі маски італійської комедії дель-арте» [1, с. 53]), в свою чергу, надають п'єсі театрального відтінку та стають підгрунтям її «мета театральності». Крім того, їх репліки беруть на себе функцію уточнення просторових та

часових характеристик, підкреслюють «багатоплановість» образів П'єро та Арлекіна (Добрий Дух – Білий Ангел та Злий Геній – Чорний Ангел), а також відіграють наративну роль як засіб епізації:

Я – ДРАМАТУРГ. ... Сьогоднішній сюжет — про любов і зраду, про болюче щастя найсамотнішої людини — генія. Я напишу п'єсу без пера і паперу тут і зараз, п'єсу про солодку принаду талановитої і безталанної жінки. Я не прагнув достовірності. Сприймайте все, як міф, легенду, притчу. (На сцені з'являються АРЛЕКІН і П'ЄРО, бажано у зміненому одязі. Вони підходять до ДРАМАТУРГА. От і мої помічники. Нарешті, можна починати. Дозвольте представити. (Показує на П'ЄРО.). Білий Ангел.

П'ЄРО. Можна просто: Добрий Дух.

ДРАМАТУРГ. І Чорний Ангел.

АРЛЕКІН. По-простому: Злий Геній

ДРАМАТУРГ. Тепер час дії:

П'ЄРО. Findusiecle, або ж для простих смертних — кінець минулого століття.

ДРАМАТУРГ. Місце дії:

АРЛЕКІН. Трішки на схід від центру Європи Україна звичайна. Інтелігентна родина юриста і письменниці.

ДРАМАТУРГ. І, нарешті, головна героїня п'єси Леся.[3]

Слід зазначити, що саме Арлекін, П'єро та Драматург озвучують своєрідну «періодизацію» сюжету, в кожному розділі якої з'являється «нова Леся». Така композиційна побудова, що ґрунтується на паралельному зображенні реальних сцен, снів та марення підкреслює своєрідний характер твору, його неоднозначність. З однієї сторони, поява у п'єсі «автора» не лише окреслює межі життєвих пошуків поетеси, а й слугує засобом пост епічного «відчуження» для читача/глядача, відволікаючи останнього від біографічної лінії п'єси.

Так, стержнем драми «І все-таки я тебе зраджу» є зображення іншої сторони Лесі Українки, висвітлення життєвого шляху відомої постаті зі сторони простої земної жінки, її переживань та прагнення реалізувати своє бажання кохати та бути коханою, пізнати сімейне щастя. Однак гра світла (його зміна, що повертає зал до прологу, «перемикаючи» увагу, провокуючи до роздумів над зображуваним), поява «театральних масок» в нових іпостасях (жебраків, посланців, про-

давців квітів, репліки яких місцями жахають глядача/читача та повертають їх в іншу реальність) демонструють іншу сторону п'єси – її філософічність. Йдеться не лише про цитати із «Заратустри» Ніцше, порівняння коханих чоловіків Лесі з трьома перетвореннями Духу, а й загальний посыл персонажів. Приміром:

Є час збирати квіти і час розкидати... [3]

Час плине, а життя йде до логічного завершення. Крім того, позитивні його моменти пізнаються лише на фоні протилежним їм. Хіба не це має на увазі й сама назва драми: «і все-таки я тебе зраджу»? Кохання буде, але з ним і страждання, буде щастя, але в тандемі з хворобою чи іншим лихом. Доля «зрадить» сподівання людини на не затьмарену нічим радість.

Це підкреслює сам Драматург (виконуючий іноді і функцію хору в контакт з дійовими особами), роз'яснюючи глядачам сенс та поетику власної п'єси («П'єсу майже дописано. У ній не буде ефектного фіналу. Він був би недоречний. Адже писалася вона за законами життя») [1, с. 54]

Цікаво, що особливого значення в заявленій драмі набувають також ремарки, які пояснюють «імпровізаційний характер» твору, дозволяють глядачеві/режисерові власний погляд на зображувані події:

Наступна сцена може бути схожа на якусь пластичну гру і водночас на шаманське дійство, чаклування. Вона має вирізнутися і від попереднього і від наступного. [3]

І ліричний компонент: чи могла обійтися без нього п'єса про Лесю Українку, всесвітньо відому поетесу? Ні, тому в драмі Неда Нежданої наявне і ліричне «я» головної героїні:

*Тебе я може зраджу. — В ту годину,
як тасмницею весь світ укріє мла,
приникне геній з поглядом огнистим
із поцілунком до мого чола [3]*

Оригінальний відтінок драматургічної спадщини Неда Нежданої підкреслюють і «Мільйон парашутиків» – «моноп'єса на дві дії зі стерео-ефектом».

З першого погляду, часові та просторові координати окреслюють один день із життя молодій жінки («спадкоємиці Елізабет Шварц зі Сполучених Штатів Америки») десь у 90-х роках, у межах закритого простору (старої квартири Марії Шварц). Перед головною героїнею поставлено дивне завдання: задля отримання чималого спадку зіграти і тим самим прожити останній день життя Марії:

«Зошит, який ви тримаєте тепер у руках – щоденник – хроніка одного дня, останнього дня, написаний моєю сестрою за батьком, Марією Шварц. В цей день вона вже знала, що вранці її мають розстріляти. Це було більше півстоліття тому, восени 41-го року. На жаль, я ніколи не бачила її, але цей щоденник відкрив мені її душу і глибоко вразив мою. Спробуйте прожити цей день так, як прожила його вона, уявіть себе нею. Цей щоденник – своєрідний сценарій, зіграйте його. У ньому є простір для імпровізації, головне – спробуйте відчуття це. [4]

Цей щоденник – і сповідь загубленої дівчини, і сценарій майбутньої вистави одного актора, яку повинна зіграти її родичка, народжена після Холокосту. Героїня п'єси задумана як читач-інтерпретатор, що є

проекцією абстрактного автора у формі ідеального реципієнта – актора, режисера. Цей драматургічний експеримент можливий у формі гри (у розумінні Й. Гейзінги) – дії, яка відбувається у певних рамках часу і місця, у видимому порядку за добровільно прийнятими правилами поза сферою необхідності й матеріальної користі. [5, с. 21]

Таким чином, «Мільйон парашутиків» стає своєрідним пунктом ювелірного поєднання монологу головної героїні, її спогадів та міркувань, поступового подолання іронічного ставлення до власної ситуації, що склалася та, головне, співпереживань долі Марії Шварц. Важливо, що такий же іронічний характер, прагнення заховати справжні почуття та власний внутрішній конфлікт за фарсом та висміюванням, спостерігається і в п'єсі «І все-таки я тебе зраджу»: Леся досить скептично ставиться як до залищань чоловіків, так і свого здоров'я, шлюбу, а також влади, що тонко висвітлює політичну позицію автора (*Але не лякайтеся, я не злодій і не вбивця. ЛЕСЯ. Цих людей, напевно, більше при владі, ніж у в'язниці*). [3]

Так, спадкоємицю вражає не лише відчуття родинного зв'язку, яким пояснюється дивовижне передчуття того, що написано в щоденнику, а й весь жах Холокосту, душевна сила дівчини, яка знаходить в собі сили прожити цей останній день, тихо попрощатися з найдорожчим у своєму житті, тим, що було і чому не судилося бути: *«Наостанок я б хотіла проститися ще з однією людиною. Тією, якої вже не буде. Моєю дитинкою. Я ж могла її мати... Я бачила уві сні. Такого маленького хлопчика, тоненького, метикуватого і страшенно ріднучого. Він підійшов і сказав мені: "Я хочу, щоб ти була моя мама"...[4]* Однак оголити свої справжні почуття вона може не відразу.

Важливо, що всі події твору побудовані не лише на основі монологу, а й танцю, рухів, необхідної атрибутики, загалом гри актора. Глядачу інколи достатньо просто спостережень за подіями на сцені. Перед ним відкривається інша сторона трагедії 1941 року, що і ставила за мету Неда Неждана. Дійсно, подарувати інше життя давно відомим історичним постатям, подіям та вчинкам українському драматургові безумовно вдається.

Як, загалом, і створити свого роду детектив, втягнувши в «розслідування» і глядача. Останній не лише споглядає, а й виявляється «втягнутим в авантюру» автора. Для чого цей щоденник і що буде вкінці: зал шукає відповіді на поставлені запитання разом з актором на сцені.

Цікаво, що ремарки в творі теж мають неоднозначний характер, як і в попередній п'єсі: інколи точний, чітко та ясно вказуючи на дії героїні, інколи імпровізаційний, дозволяючи актору зіграти події зі щоденника так, як він їх бачить. Незмінною залишається лиш їх наративна роль:

(Запалює ще одну свічку).

(Складає парасольку, засовує на те місце, звідки брала)

(Може ховати іграшку під одяг) [4]

Неочікуваним виявився фінал «Мільйону парашутиків», який і пояснює назву п'єси. Часова категорія, представлена раніше однією добою в зачиненій квартирі та подіями 1941 року, так і не була конкретизо-

вана. Лише «споважнілий» зовнішній вигляд головної героїні (ім'я якої та точний вік автор так і не назвала) засвідчує про певний проміжок часу, який відділяє читачів від дня «знайомства» спадкоємиці зі щоденником:

Музика раптово обривається, вмикається світло. Та сама кімната, лише порожня. Вона заходить у плащі та капелюсі, споважніла, змінена, прискіпливо оглядає кімнату, знімає верхній одяг. [4]

Лише тепер знайшла своє втілення мрія Марії Шварц та ще двох жінок її роду. Мрії, яка втілена Недою Нежданою в любові, бажанні *встигнути* подарувати її тому, хто цього потребує:

Я можу лише приспати того хлопчика, щоб він не знав, що я піду і не повернуся. ... Я розкажу йому одну таку казку, яку придумувала, коли була маленькою. Казку про чарівний літак. Ніби прилетить такий літак, величезний, так, що його почують по всьому місту ... Він випустить мільйон маленьких парашутиків, але це не прості парашутики, а чарівні, бо до кожного прикріплена іграшка, така, про яку він мріяв. ... І все місто буде нібито в завірюсі – від мільйона парашутиків.

... (Помічає щось у небі). Ой, це, мабуть, він! Добре, що не гелікоптер, а справжній великий літак.

(Підводиться). Нарешті, вони летять, Боже, як гарно! Вони летять! (На сцену згори опускаються маленькі білі парашутики, до яких прикріплені іграшки, звучить останній куплет коліскової, повільне затемнення). [4]

Висновки. На основі короткого аналізу лише двох п'єс Неди Нежданої, можна зробити висновок, що у своєму творчому доробку драматургу вдалося тонко поєднати не лише традицію та літературні новації. Її сміливі модифікації в жанровій системі, окреслення досить своєрідних часових та просторових категорій, композиційної побудови драми, оригінальне введення Автора в канву п'єси, відкритість фіналу, абсурдизація діалогів та монологу героїні, надання нового відтінку як ремаркам, так і подіям та історичним посталям, створюють нове драматургічне полотно, основу якого складають цінності загальнолюдського характеру, віра у доброту Людини, у кохання та незмінність законів життя. [2, с. 214]

Останні підкреслюють філософічність творчого спадку драматурга, її прагнення «підштовхнути» глядача до аналізу не лише побаченого, а й власного життя. Так, як це зробили героїні п'єс...

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв Є. Епізація і ліризація в сучасній драматургії (на матеріалі української біографічної драми) / Євген Васильєв // Науковий вісник Миколаївського національного університету В.О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство). 2017. №2 (20). С. 52–57.
2. Залеська-Онишкевич Л. Текст і гра: Українська модерна драма / Лариса Залеська-Онишкевич. Львів: Літопис, 2009. 472 с.
3. Неда Неждана. І все-таки я тебе зраджу // [Електронний ресурс]. –Режим доступу: Центр Леся Курбаса. Драматургічна інтернет-бібліотека: <http://www.kurbas.org.ua/dramlab/neda/IvsetakyIa.pdf>
4. Неда Неждана. Мільйон парашутиків // [Електронний ресурс]. –Режим доступу: Центр Леся Курбаса. Драматургічна інтернет-бібліотека: <http://www.kurbas.org.ua/dramlab/neda/parashutes.pdf>
5. Шаповал М. Іншість Неди Нежданої : автор-персонаж і читач-персонаж як внутрішньотекстові проєкції суб'єкта мовлення драматичного твору / Мар'яна Шаповал // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. 2010. № 15. С. 19-27

REFERENCES

1. Vasiliev Eugen. Episation and lyrization in contemporary dramaturgy (on the material of the Ukrainian biographical drama) // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu V.O. Sukhomlynskooho. Filolohichni nauky (literaturoznavstvo), 2017. №2 (20). P. 52–57.
2. Zaleska-Onyshkevych, L. Text and game: Ukrainian Modern Drama // Lviv: Litopys, 2009. 472 s.
3. Nezhdana Neda. Yet I will betray // Tsentr Lesia Kurbasa. Dramaturhichna internet-biblioteka. Available at: <http://www.kurbas.org.ua/dramlab/neda/IvsetakyIa.pdf>
4. Nezhdana Neda. A million parachutists // Tsentr Lesia Kurbasa. Dramaturhichna internet-biblioteka. Available at: <http://www.kurbas.org.ua/dramlab/neda/parashutes.pdf>
5. Shapoval, M. Otherness of Nezhdana Neda: author-character and reader-character from the aspect of infratext projections of subject of a dramatic work // Aktualni problemy ukrainiskoi literatury i folkloru. 2010. № 15. P. 19-27.

Postepic character of Neda Nezhdana's drama works

N. I. Vasylyvska

Abstract. In the article the peculiarities of the creative heritage of Ukrainian playwright Neda Nezhdana were investigated. The research was carried out covering the insights of post epic features of her literary work. The plays «Yet I will betray» and «A million parachutists» were taken as the basis. The plot and structure of the plays were analyzed, their unique combination of construction, a kind of chronopopic organization of the text, the philosophy of the latter and absurdization, thus demonstrating a new vision of the author of the epic theater's principles, and a talented combination of tradition and dramatic innovations.

Keywords: Post epic, drama, poetry, philosophy, genre modifications, episation.